

Sygn. akt III USKP 91/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 7 grudnia 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Józef Iwulski (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Maciej Pacuda

SSN Romualda Spyt

w sprawie z odwołania J. P.
od decyzji Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego
o emeryturę rolniczą,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 7 grudnia 2021 r.,
skargi kasacyjnej odwołującego się od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 11 lipca 2019 r., sygn. akt III AUa [...],

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w [...] do ponownego rozpoznania i orzeczenia
o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

J. P. odwołał się od dwóch decyzji z 9 maja 2018 r. i 17 września 2018 r., którymi Prezes Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (Prezes KRUS) odmówił ubezpieczonemu prawa do emerytury rolniczej z uwagi na niespełnienie przesłanki określonej w art. 19 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o

ubezpieczeniu społecznym rolników (jednolity tekst: Dz.U. z 2021 r., poz. 266 ze zm.; dalej jako ustawa lub ustawa z dnia 20 grudnia 1990 r.), polegającej na posiadaniu 25 lat podlegania ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu. Zdaniem Prezesa KRUS ubezpieczony udowodnił jedynie 24 lata 3 miesiące i 26 dni podlegania temu ubezpieczeniu.

Sąd Okręgowy w O. - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych wyrokiem z 19 lutego 2019 r., V U (...), oddalił odwołania. Sąd Okręgowy ustalił, że ubezpieczony pracował w gospodarstwie rolnym rodziców w okresie od 14 lutego 1968 r. do dnia 16 lutego 1973 r. oraz od 14 grudnia 1974 r. do 30 kwietnia 1979 r. Pracował również we własnym gospodarstwie rolnym w okresie od 1 maja 1979 r. do 31 grudnia 1988 r., od 1 stycznia 2001 r. do 31 marca 2001 r. i od 1 stycznia 2009 r. do 16 czerwca 2017 r. Pełnił zasadniczą służbę wojskową w okresie od 17 lutego 1973 r. do 13 grudnia 1974 r. Niezależnie od pracy w gospodarstwie rolnym był zatrudniony w ramach stosunku pracy w okresach od 1 września 1969 r. do 20 listopada 1972 r., od 22 listopada 1972 r. do 30 grudnia 1972 r., od 3 lutego 1973 r. do 16 lutego 1973 r., od 14 grudnia 1974 r. do 16 kwietnia 1975 r., do 16 października 1975 r. do 15 września 1976 r. oraz od 21 września 1976 r. do 30 kwietnia 1979 r.

Sąd Okręgowy powołał art. 19 ust. 1 ustawy i uznał, że ubezpieczony "na dzień wydania zaskarżonych decyzji, jak i wyrokowania, nie spełnił przesłanki stażowej". Wobec ubezpieczonego zastosowanie ma art. 20 ust. 3 ustawy, gdyż ten urodził się po 31 grudnia 1948 r. W konsekwencji brak podstaw zaliczenia do jego stażu ubezpieczeniowego okresów, w których - poza pracą w gospodarstwie rolnym - jednocześnie świadczył pracę na podstawie stosunku pracy. Zasadą jest, że podleganie ubezpieczeniu społecznemu z tytułu zatrudnienia pracowniczego wyłącza możliwość zaliczenia takich okresów do ubezpieczenia społecznego rolników (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 marca 2011 r., III UK 83/10 oraz wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 9 maja 2018 r., III AUa 1188/16). Przepis art. 20 ust. 3 ustawy wyklucza możliwość zaliczenia ubezpieczonemu do okresu podlegania ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu okresu, w którym pełnił on służbę wojskową. Uwzględnieniu do rolniczego stażu ubezpieczeniowego zgodnie z art. 6 pkt 14 ustawy nie podlegał także okres od 1 maja 1979 r. do 31 maja 1979 r., w

którym ubezpieczony pracował we własnym gospodarstwie rolnym, ale nie został objęty ubezpieczeniem na Fundusz E. ponieważ nie opłacił składek za ten okres.

Wyrokiem z dnia 11 lipca 2019 r., III AUa (...), Sąd Apelacyjny - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w (...) oddalił apelację i zasądził od ubezpieczonego na rzecz strony pozwanej kwotę 240 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu apelacyjnym. W ocenie Sądu Apelacyjnego rozstrzygnięcie sporu wymagało ustalenia, czy wnioskodawca podlegał ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu rolników przez okres co najmniej 25 lat, co sprowadzało się do ustalenia, czy rolniczy organ rentowy w sposób prawidłowy nie uwzględnił ubezpieczonemu do nabycia emerytury rolniczej okresów pracy w gospodarstwie rolnym od 14 lutego 1968 r. do 31 sierpnia 1969 r., 21 listopada 1972 r., od 31 grudnia 1972 r. do 2 lutego 1973 r., od 17 kwietnia 1975 r. do 15 października 1975 r., od 16 września 1976 r. do 20 września 1976 r., od 1 czerwca 1979 r. do 31 grudnia 1988 r., od 1 stycznia 2001 r. do 31 marca 2001 r. i od 1 stycznia 2009 r. do 16 czerwca 2017 r. Sąd Apelacyjny przytoczył treść art. 19 ust. 1 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r., zgodnie z którym emerytura rolnicza przysługuje ubezpieczonemu, który spełnia łącznie następujące warunki: 1) osiągnął wiek emerytalny, który dla kobiety wynosi 60 lat, a dla mężczyzny 65 lat i 2) podlegał ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu przez okres co najmniej 25 lat. Przesłankę podlegania ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu przez okres co najmniej 25 lat, określoną w art. 19 ust. 1 pkt 2 ustawy, precyzuje jej art. 20 ust. 1 tej, w świetle którego do wymaganych okresów ubezpieczenia zalicza się okresy podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników indywidualnych i członków ich rodzin w latach 1983-1990 (pkt 1); prowadzenia gospodarstwa rolnego lub pracy w gospodarstwie rolnym, po ukończeniu 16 roku życia, przed dniem 1 stycznia 1983 r. (pkt 2), a także okresy, od których zależy prawo do emerytury zgodnie z przepisami emerytalnymi (pkt 3), czyli z przepisami ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2017 r., poz. 1383 ze zm.; aktualnie jednolity tekst: Dz.U. z 2021 r., poz. 291 ze zm.). Jednocześnie na mocy - wprowadzonego w życie z dniem 8 stycznia 2009 r. - art. 20 ust. 3 ustawy, możliwość uwzględnienia w poczet wymaganego do nabycia emerytury rolniczej okresu ubezpieczenia z art. 20 ust. 1 pkt 3 ustawy, została

wylączona w stosunku do osób urodzonych po dniu 31 grudnia 1948 r. W konsekwencji, "jakichkolwiek wątpliwości nie mogło budzić przyjęcie, iż z uwagi na jednoznacznie brzmiącą treść art. 20 ust. 3 ustawy", do stażu wymaganego do nabycia emerytury rolniczej nie mogą zostać zaliczone okresy ubezpieczenia w systemie powszechnym, czyli okresy wyłączenia z rolniczego ubezpieczenia społecznego (i nieodprowadzania składek do KRUS, pomimo faktycznego prowadzenia gospodarstwa rolnego), z uwagi na pozostawanie w stosunku pracy (podleganie ubezpieczeniom społecznym w ZUS). Sąd Apelacyjny zauważył, że przepisy ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, w tym przepisy regulujące problematykę emerytury rolniczej mają charakter unormowań bezwzględnie obowiązujących, co pociąga za sobą konieczność ich ścisłej, a nie rozszerzającej interpretacji, wykluczającej możliwość odwoływania się w tym zakresie do zasad współżycia społecznego.

W skardze kasacyjnej wnioskodawca zarzucił naruszenie prawa materialnego, to jest: 1) art. 2 i art. 67 ust. 1 Konstytucji RP w związku z art. 20 ust. 1 pkt 3 w związku z art. 20 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. polegające na niezgodnym z Konstytucją pozbawieniu wnioskodawcy prawa do emerytury rolniczej w wyniku zaliczania okresów ubezpieczeniowych w oparciu o nowe przepisy, podczas gdy spowodowało to wyłączenie ze stażu ubezpieczeniowego okresów pracy na roli łączonych z okresami innej aktywności zawodowej, które miały miejsce przed wejściem w życie ustawy, a tym bardziej jej art. 20 ust. 3, a zatem okresów, które zostały wypracowane, kiedy wnioskodawca mógł przypuszczać, że podjęcie przez niego pracy zawodowej nie spowoduje negatywnych konsekwencji na gruncie emerytury rolniczej, a zatem pozbawiono go praw nabytych, pomimo braku możliwości zmiany skutków uprzednio podejmowanych decyzji zawodowych; 2) art. 20 ust. 1 pkt 3 w związku z art. 20 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r., polegające na przyjęciu, że wykładnia tych przepisów jest jednoznaczna i powinna być dokonywana ściśle, a w konsekwencji, że przepisy każdorazowo wykluczają zaliczanie do stażu ubezpieczeniowego okresów, od których zależy prawo do emerytury powszechnej, podczas gdy wnioskodawca nie domaga się stosowania wykładni rozszerzającej, a wyłącznie prawidłowego, zgodnego z ratio legis założeń ustawodawczych,

odczytania treści i znaczenia normy prawnej; 3) art. 38 pkt 1 w związku z art. 19 ust. 1 pkt 2 ustawy, polegające na przyjęciu, że dopuszczalne jest wyłączenie z okresów ubezpieczenia rolniczego czasu równoczesnego wykonywania pracy zarobkowej, podczas gdy rolnik posiadający gospodarstwo rolne korzysta z domniemania, iż prowadzi na nim działalność rolniczą i tym samym podlega ubezpieczeniu rolniczemu; 4) art. 1 "ustawy zaopatrzeniowej" w związku z art. 25 ust. 1 ustawy, polegające na przyjęciu, że ścisła wykładnia przepisów nie dopuszcza badania treści normy przez pryzmat przepisów systemowych, zasad współżycia społecznego czy charakteru zabezpieczenia społecznego, a w konsekwencji umożliwia pozbawienie emerytury rolniczej waloru ekwiwalentności w stosunku do okresu podlegania ubezpieczeniu czy opłacania składek. Mając powyższe na uwadze skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania sądowi równorzędnemu, ewentualnie o uchylenie i zmianę zaskarżonego orzeczenia przez przyznanie mu prawa do emerytury z ubezpieczenia społecznego rolników, w każdym zaś razie o zasądzenie kosztów postępowania sądowego.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną organ rentowy wniósł o oddalenie skargi w całości oraz zasądzenie od ubezpieczonego kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył co następuje:

Emerytura rolnicza przysługuje ubezpieczonemu, który spełnia łącznie następujące warunki: 1) osiągnął wiek emerytalny; wiek emerytalny kobiety wynosi 60 lat, a mężczyzny 65 lat; 2) podlegał ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu przez okres co najmniej 25 lat, z uwzględnieniem art. 20. W rozpoznawanej sprawie występujący problem prawny należy odnieść do możliwości zaliczenia do okresów ubezpieczenia wymaganych do przyznania emerytury rolniczej, okresów prowadzenia gospodarstwa rolnego przed 1 stycznia 1983 r. w sytuacji, gdy rolnik równocześnie z prowadzeniem gospodarstwa wykonywał pracę na podstawie stosunku pracy. Kwestię tę normuje art. 20 ust. 1 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r., stosownie do którego do okresów ubezpieczenia wymaganych zgodnie z art. 19 ust. 1 pkt 2 i ust. 2 pkt 2 zalicza się okresy: 1) podlegania ubezpieczeniu

społecznemu rolników indywidualnych i członków ich rodzin w latach 1983-1990; 2) prowadzenia gospodarstwa rolnego lub pracy w gospodarstwie rolnym, po ukończeniu 16. roku życia, przed dniem 1 stycznia 1983 r.; 3) od których zależy prawo do emerytury zgodnie z przepisami emerytalnymi. Według art. 20 ust. 2 ustawy, okresów, o których mowa w ust. 1, nie zalicza się do okresów ubezpieczenia, jeżeli zostały one zaliczone do okresów, od których zależy prawo do emerytury lub renty na podstawie odrębnych przepisów. Wreszcie art. 20 ust. 3 ustawy stanowi, że art. 20 ust. 1 pkt 3 nie stosuje się do osób urodzonych po dniu 31 grudnia 1948 r. (przepis ten został dodany z dniem 8 stycznia 2009 r. przez art. 33 pkt 2 lit. b) ustawy z dnia 21 listopada 2008 r. o emeryturach kapitałowych, Dz.U. Nr 228, poz. 1507).

Rozstrzygając wskazaną na wstępie kwestię, Sąd Apelacyjny przyjął, że z uwagi na art. 20 ust. 3 do stażu wymaganego do nabycia emerytury rolniczej, nie mogą zostać zaliczone okresy ubezpieczenia w systemie powszechnym, czyli okresy wyłączenia z rolniczego ubezpieczenia społecznego, z uwagi na pozostawanie w stosunku pracy i nieodprowadzanie w związku z tym składek do KRUS.

Należy jednak przypomnieć, że ubezpieczenie społeczne rolników nierzadko zbiegało się z ubezpieczeniem pracowniczym na skutek jednoczesnego pracowniczego zatrudnienia rolnika poza rolnictwem. Na mocy ustawy z dnia 27 października 1977 r. o zaopatrzeniu emerytalnym oraz innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin (Dz.U. Nr 32, poz. 140 ze zm.) wprowadzono obowiązek odprowadzania składek na ubezpieczenie rolnicze, dla osób, które łączyły pracę poza rolnictwem z prowadzeniem gospodarstwa rolnego. Podobny obowiązek dotyczył też pracowników. Oba systemy funkcjonowały niezależnie, a podwójne ubezpieczenie łączyło się z możliwością pobierania jednej emerytury w pełnej wysokości, a drugiej w połowie. Podobnie rzecz się miała na gruncie ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin (jednolity tekst: Dz.U. z 1989 r. Nr 24, poz. 133 ze zm.) w jej pierwotnym brzmieniu. Osobom, które przekazały gospodarstwo rolne wypłacano łączone świadczenie. Dopiero od 1 stycznia 1989 r. na podstawie ustawy z dnia 24 lutego 1989 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i

członków ich rodzin oraz o zmianie ustawy o podatku rolnym (Dz.U. Nr 10, poz. 53) zniesiono obowiązek podwójnego ubezpieczenia dla rolników, jeżeli podejmowali prace poza rolnictwem, jak i możliwość pobierania świadczeń zbiegowych (por. E. Nasternak: Prawo do emerytury rolniczej, Warszawa 2017, s. 170-171; z ochroną praw nabytych na podstawie art. 107 ustawy). A zatem okresy pracy w gospodarstwie rolnym przed dniem 1 lipca 1977 r. były zaliczane także wtedy, gdy rolnik był równocześnie zatrudniony i z tytułu tego zatrudnienia uzyskał prawo do emerytury (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1 czerwca 1990 r., III UZP 8/90, OSNC 1991 nr 2-3, poz. 19).

Także w art. 6 ust. 1 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. nie wyłączono zaliczania okresów z powodu podwójnego ubezpieczenia, lecz w art. 20 ust. 2 ustawy postanowiono, że okresów, o których mowa w art. 20 ust. 1, nie zalicza się do okresów ubezpieczenia, jeżeli zostały zaliczone do okresów, od których zależy prawo do emerytury lub renty na podstawie odrębnych przepisów. W obydwu systemach (rolniczym i powszechnym) zawarto zastrzeżenie nieuwzględniania okresów ubezpieczenia w pokrywających się okresach, co oznacza, że tych samych okresów nie bierze się pod uwagę przy ustalaniu uprawnień do dwóch różnych świadczeń, opartych na różnych systemach ubezpieczenia społecznego. Okresy, które zostały już uwzględnione przy ustalaniu prawa do emerytury rolniczej, nie mogą być następnie zaliczone do okresu, od którego zależy nabycie prawa do emerytury pracowniczej (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 2019 r., I UK 314/18, LEX nr 2779502). Nie chodzi zatem o samo czasowe pokrywanie się różnych okresów aktywności zawodowej skutkującej powstaniem tytułu ubezpieczenia społecznego, ale o zakaz podwójnego zaliczenia tego samego okresu ubezpieczenia z tego samego tytułu ubezpieczenia (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 października 2020 r., III UK 170/19, LEX nr 3082191). Dokonanie przez ubezpieczonego wyboru co do zaliczenia wskazanego okresu do okresu ubezpieczenia, od którego zależy prawo do emerytury w określonym systemie (pracowniczym lub rolniczym), uniemożliwia późniejsze zaliczenie tego samego okresu w innym systemie (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 2013 r., III BU 2/12, LEX nr 1619038 i wyrok z dnia 8 maja 2007 r., II UK 164/06, OSNP 2008 nr 11-12, poz. 172).

W rozpoznawanej sprawie mamy natomiast do czynienia z odmienną sytuacją. Skarżący nie stara się wykorzystać okresów zatrudnienia na podstawie stosunku pracy do przyznania prawa do emerytury rolniczej. Nie zmierza do uzupełnienia okresów podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników indywidualnych i członków ich rodzin w latach 1983-1990 (art. 20 ust. 1 pkt 1 ustawy) oraz okresów prowadzenia gospodarstwa rolnego lub pracy w gospodarstwie rolnym, po ukończeniu 16. roku życia, przed dniem 1 stycznia 1983 r. (art. 20 ust. 1 pkt 2 ustawy), okresami, od których zależy prawo do emerytury zgodnie z przepisami emerytalnymi, czyli okresami pozostawania w stosunku pracy (art. 20 ust. 1 pkt 3 ustawy). W przypadku ubezpieczonego jako urodzonego po 31 grudnia 1948 r. byłoby to wykluczone z mocy 20 ust. 3 ustawy (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 marca 2011 r., III UK 83/10, OSNP 2012 nr 7-8, poz. 99). Ubezpieczony wnosi o uwzględnienie w jego stażu wymaganym do nabycia prawa do emerytury rolniczej jednego z dwóch okresów wymienionych w art. 20 ust. 1 pkt 2 ustawy, a mianowicie okresu prowadzenia gospodarstwa rolnego po ukończeniu 16. roku życia, przed dniem 1 stycznia 1983 r. (w przepisie tym wymieniona jest jeszcze praca w gospodarstwie rolnym).

Zdaniem Sądu Najwyższego art. 20 ust. 1 pkt 2 ustawy stanowi samodzielną normę prawną określającą wyodrębniony okres polegający na prowadzeniu gospodarstwa rolnego przez osobę zdolną ze względu na wiek do rzeczywistego wykonywania stałej i niezbędnej pracy w gospodarstwie rolnym, która w rozumieniu tego przepisu nie jest uwarunkowana dodatkowymi wymaganiami. W związku z powyższym uprawniona jest teza, że okres prowadzenia gospodarstwa rolnego po ukończeniu 16. roku życia przed dniem 1 stycznia 1983 r. podlega zaliczeniu do okresu ubezpieczenia wymaganego do nabycia prawa do emerytury rolniczej, jeżeli nie został zaliczony do okresów, od których zależy prawo do emerytury lub renty na podstawie odrębnych przepisów, choćby w tym okresie rolnik równocześnie był zatrudniony na podstawie stosunku pracy (art. 20 ust. 1 pkt 2, w związku z art. 19 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r.). Organ rentowy uwzględnił wnioskodawcy 24 lata 3 miesiące i 26 dni stażu emerytalnego (brakuje mu więc około 9 miesięcy). W sprawie zostało ustalone, że wnioskodawca, urodzony 31 grudnia 1948 r., pracował we własnym gospodarstwie rolnym w okresie od 1 maja

1979 r. do 31 grudnia 1988 r., czyli nie budzi wątpliwości, że w okresie przed 1 stycznia 1983 r. a po ukończeniu 16. roku życia wnioskodawca prowadził gospodarstwo rolne przez 3 lata.

Biorąc powyższe pod uwagę Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzekł jak w sentencji.